

Виолета М. Ђорђевић¹

Библиотека града Београда

ДИГИТАЛНА БИБЛИОТЕКА ГРАДА БЕОГРАДА

Сажетак: Дигитализација у библиотекама почела је постепено крајем двадесетог и почетком двадесет првог века, али се убрзала и проширила у последње две деценије, играјући кључну улогу у трансформацији библиотека широм света, пружајући им могућност да прошире доступност својих ресурса и услуга, као и да се прилагоде савременим потребама корисника. Сумирањем кључних аспеката значаја дигитализације у библиотекама, може се рећи да дигитализација омогућава библиотекама да пруже напредне услуге, очувају културно наслеђе и подрже континуирано учење и истраживање у дигиталном добу. Како је развијање дигиталних колекција у библиотекама постало један од најважнијих праваца развоја савременог библиотекарства, Библиотека града Београда иде у корак са савременим трендовима – формирала је и континуирано развија и обогаћује своју дигиталну збирку, са свешћу о неопходности и потреби да се они делови фонда који то највише заслужују представе у дигиталном облику. У раду се најпре анализира сам појам дигитализације и сагледава законодавни оквир процеса дигитализације библиотечко-информационе грађе, те даје преглед стања дигиталних јавних библиотека у Србији. У светлу ових чињеница наводи се хронологија развоја дигиталне Библиотеке града Београда, уз навођење пројеката који су значајно потпомогли и убрзали овај развој. Посебно се истиче промоција Дигиталне Библиотеке града Београда у оквиру Европеане. Потом се врши представљање дигиталних колекција, начини њиховог претраживања и модели промовисања дигиталних ресурса Библиотеке града Београда.

Кључне речи: дигитализација, јавне библиотеке, дигиталне библиотеке, пројекти, дигиталне колекције

1. ПОЈАМ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ

Процес дигитализације у последње две деценије прати појава низа терминолошког шаренила, а неки од најчешћих термина који се појављују попут: дигитална библиотека, виртуелна библиотека, електронска библиотека, поједини теоретичари сматрају синонима, док други указују на битне разлике међу њима, објашњавајући да се дигиталне библиотеке везују за формат у којем је информација приказана, појам виртуелне библиотеке за

¹ violeta_djordjevic@yahoo.com

неодређеност простора у којем је информацијама могуће приступити, а појам електронске библиотеке за медиј који се користи за складиштење, дистрибуцију и пренос информација (Ињац, Вукотић 2010: 11).

Међународна федерација библиотечких удружења и институција (ИФЛА) као кровна библиотечка организација дефинише дигиталне библиотеке као збирке дигиталних објеката потврђеног квалитета доступних на вебу. Дигитални објекти су створени или прикупљени и организовани према међународно прихваћеним принципима за развој збирки и доступни су на кохерентан и одржив начин, подржани услугама неопходним за проналажење и коришћење извора од стране корисника. Дигитална библиотека чини саставни део услуга библиотеке, примењујући нове технологије како би се обезбедио приступ дигиталним збиркама. У оквиру дигиталне библиотеке збирке се креирају, управљају и бивају доступне одређеној заједници или низу заједница на брз и економски приступачан начин. Заједничка дигитална библиотека омогућује јавним и истраживачким библиотекама формирање мреже дигиталних информација као одговор на потребе информационог друштва (*International Federation of Library Associations and Institutions & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [IFLA/UNESCO], 2010*).

Домаћи библиотечко-информациони стручњаци истичу да се дигиталне библиотеке могу дефинисати као организоване колекције информација у дигиталном облику, којима се може приступити и које могу користити на толико начина колико то дозвољава развијеност информационо-комуникационих технологија (Трифуновић 2007). Наглашава се да су дигиталне збирке сређене целине, препознатљиве, како по врсти библиотечко-информационе грађе, тако и по теми, садржају, пореклу, историјату, временском, географском или неком другом принципу, које треба да буду доступне као логички повезане и одрживе целине, подржане неопходним услугама за претраживање и коришћење, те да ређе функционишу као завршене целине, а чешће су отворене и проширују се новим садржајима у дужем временском раздобљу (Шуваковић 2014: 7).

А. Софронијевић и С. Марковић називају дигиталне библиотеке онлајн ризницама које чувају, управљају и обезбеђују приступ дигиталним ресурсима као што су е-књиге, научни чланци, мултимедијални садржај, историјски документи и још много тога (2023: 13).

Оно што је најважније, са аспекта потреба савременог корисника, развојем дигиталних библиотека створена је могућност да се садржаји библиотечких фондова користе без физичког доласка у библиотеку. Упоредо са изградњом и увећањем својих фондова савремене библиотеке теже да обезбеде приступ

информацијама, које више не морају бити физички лоциране унутар библиотеке, нити су обавезно део њиховог фонда.

2. ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ДИГИТАЛНОЈ ПРАКСИ

Јавне библиотеке треба да буду отворене за увођење нових услуга у друштву и да одговоре на изазове које нуди савремено дигитално доба. Веома је битно да запослени у библиотекама буду свесни значаја који имају и своје одговорности према свим сферама друштва, те да играју улогу активних посредника између корисника и извора информација, како дигиталних тако и традиционалних. Библиотеке обликују заједницу, проактивно долазећи до нових корисника и уз ефективно слушање подржавају дизајн услуга које одговарају локалним потребама, доприносећи побољшању квалитета живота. Јавна библиотека је локални центар информација који омогућава да све врсте знања и информација буду одмах на располагању корисницима. Она чини основну компоненту друштва знања, константно се прилагођавајући новим видовима комуникације како би пружила универзални приступ информацијама и омогућила њихову смислену употребу за све кориснике (International Federation of Library Associations and Institutions & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [IFLA/UNESCO], 2022).

Једна од главних улога јавних библиотека 21. века је свакако промовисање очувања и приступа културном изражавању и наслеђу, уважавање уметности, отворен приступ научним сазнањима, истраживању и иновацијама приказаним у традиционалним медијима као и у дигитализованим и онима који су и креирани у дигиталном формату. Са развојем електронских и дигиталних колекција, библиотеке се трансформишу и њихов простор сада се креће од физичког ентитета до виртуелних библиотека. Захваљујући новим технологијама, новим културолошким и економским потребама корисника, одређење библиотека као храма или капија знања припада прошлости. На отвореним вратима „храма” дошло је до неминовног сусрета старог и новог, до сусрета старовременског библиотекара и савременог корисника (Шарић, Дуновић и др. 2018: 115).

Јавна библиотека, као локална капија знања, пружа основне услове за целоживотно учење, самостално доношење одлука и културни напредак појединаца и друштвених група, а у свему овоме дигитални библиотечки ресурси могу имати значајну улогу. Најновији статистички подаци казују да у Србији постоји 512 јавних библиотека. У њима је 2177 запослених. Од тог броја 227 библиотека омогућава приступ е-изворима и сервисима (Републички завод

за статистику Србије, 2023). Од две стотине деведесет четири (294) јавне библиотеке са огранцима, које су распоређене у 18 округа Републике Србије без аутономних покрајина, 33 библиотеке, односно 11,22%, формирале су своје дигиталне колекције. Тај број чини Народна библиотека Србије и 18 матичних библиотека по окрузима Србије (6,46% од укупног броја библиотека) и 14 јавних или општинских библиотека које нису матичне (додатних 4,64%). Међу библиотекама које су формирале своје дигиталне колекције не налази се ниједан огранак. У централној Србији 88,81% библиотека није започело процес дигитализације. Највећи део дигитализоване грађе у јавним библиотекама, 85,14%, чине серијске публикације. Следе некњижна грађа са 11,66% и монографске публикације са 3,2% дигитализоване и јавности доступне грађе (Судимац, Рудић 2019). На основу *Извештаја о истраживањима и пројектима дигитализације библиотека у Србији* стиче се увид да је опрема коју библиотеке поседују стара у просеку седам година, те да свака библиотека има потребу за бољом и новијом комплетном опремом за дигитализацију. Такође, 70% библиотека које су доставиле податке изјасниле су се да немају запослену особу која се бави само пословима дигитализације, 15% има једног запосленог, 8% два запослена, 5% три запослена, а само 2% библиотека има више запослених (Министарство културе РС, 2024).

Дигитализација мора да се убрза, да се успоставе базе података, као и да се оспособи кадар који би имао приступ тим базама и њима управљао. С овим циљем у стратешке приоритете развоја културе Републике Србије од 2021. до 2025. године наводи се очување националног културног наслеђа и залагање за осавремењавање и примену нових технологија у области заштите, истраживања, прикупљања, чувања и представљања јавности покретних, непокретних и нематеријалних културних добара. Да би наслеђе као темељни основ националног идентитета одржало корак са временом, посебна пажња биће посвећена његовом иновирању кроз савремене трендове технолошког развоја. Дигитализацијом наслеђа формираће се савремене, јединствене базе података архивске, библиотечке и музеолошке грађе, базе споменика културе, археолошких локалитета и нематеријалне баштине Републике Србије, лако доступне за преглед и обраду (Министарство културе Републике Србије, 2024).

3. ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ

Континуиран рад на дигитализацији библиотечко-информационе грађе и извора као дела културног наслеђа Србије је и законска обавеза библиотека, која је јасно истакнута у 44. члану *Закона о библиотечко-информационој*

делатности (2011). *Закон о култури* (2016) као општи интерес наводи подстицање примене нових технологија и дигитализације, као и подстицање процеса дигитализације и развоја дигиталне истраживачке инфраструктуре у области заштите културног наслеђа и уметности. *Закон о културном наслеђу* (2021) налаже стварање нових садржаја и увођење услуга коришћењем савремене информационе и комуникационе технологије и техничко-технолошких средстава у сврху ефикасне изградње вишенаменске дигиталне инфраструктуре, те заштите и очувања културног наслеђа.

Ближи услови за дигитализацију библиотечко-информационе грађе и извора у погледу сврхе, циљева и опсега дигитализације библиотечко-информационе грађе и извора, стварања дигиталних докумената, формирања и обраде дигиталних збирки и библиотека, чувања дигиталних објеката, обезбеђивања приступа дигиталним збиркама и друга питања која су од важности за вођење базе дигитализоване библиотечко-информационе грађе одређују се *Правилником о ближим условима за дигитализацију библиотечко-информационе грађе и извора* (2017).

Поред претходно наведених, остали законски прописи који дефинишу или ближе одређују коришћење, дигитализацију и заштиту културних добара и старе и ретке грађе су: *Закон о старој и реткој библиотечкој грађи* (2011), *Смернице за дигитализацију културног наслеђа у Републици Србији* (2017), *Правилник о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа* (2018), *Правилник о садржини и начину вођења реписа каталогисане старе и ретке библиотечке грађе* (2013), *Правилник о ближим условима и начину коришћења старе и ретке библиотечке грађе* (2013), *Правилник о мерама техничке заштите старе и ретке библиотечке грађе* (2013), *Решење о одређивању библиотека које обављају послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе* (2013).

4. ДИГИТАЛИЗАЦИЈА У БИБЛИОТЕЦИ ГРАДА БЕОГРАДА

4.1. Хронологија развоја Дигиталне Библиотеке града Београда

Руководећи се искуством других библиотека у Србији, Библиотека града Београда је још од 2000. године, приступила опсежним припремама у вези са дигитализацијом. Први кораци на овом пољу направљени су 2007, најпре покретањем, а потом 2008. постављањем на сајт Библиотеке Аудио-архива са

тонским записима изабраних предавања и културних програма који су реализовани у централној згради Библиотеке града Београда.

Године 2009. извршене су значајне техничке припреме, набављена је прва опрема за дигитализацију, скенер ATIZ Book Drive са колевком A2 формата опремљен фото-апаратима Canon 5D MARC и пратећом опремом, флетбед скенер EPSON GT 20000, а за смештај података два FileServera FSC Econel 100S2 (Библиотека града Београда, Извештај о раду за 2009. годину). Значајну консултативну помоћ пружиле су колеге из Центра за дигитализацију, Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” у Чачку и Библиотеке шабачке.

Библиотека је крупан искорак у дигитални ток направила поставши партнер у двогодишњем пројекту AccessIT (*Accelerate the circulation of culture through exchange of skills in information technology*) који се финансирао из средстава Европске комисије, из Програма „Култура 2007–2013”. Период трајања пројекта био је од 1. маја 2009. до 30. априла 2011. године. Координатор пројекта била је фирма MDR Partners из Лондона, партнери су били Poznan Supercomputing and Networking Center (PSNC) из Пољске, Хачетепе универзитет из Анкаре – Турска, Централна јавна библиотека из Верије – Грчка и Библиотека града Београда. Пројекат је тако конципиран да подстакне интеркултурни дијалог, међународно повезивање и сарадњу радника у култури, као и транснационално представљање културног блага.

Софтверска платформа за Дигиталну Библиотеку града Београда (Дигитална БГБ) набављена је 2010. године, управо захваљујући учешћу на пројекту AccessIT и сарадњи са PSNC, те је инсталиран програм diLibra. Потписан је споразум о сарадњи према коме ће Библиотека града Београда бити један од сарадника у даљем развоју софтвера, а одмах потом започет је рад на преводу корисничког веб-интерфејса на српски језик. Одлучено је да администраторски интерфејс остане на енглеском и да нема потребе да се преводи; Abby Fine Reader за OCR и конверзију у текстуални формат и Adobe CS paket (Illustrator, PhotoShop, Acrobat) за графичку обраду фајлова (Ђукић 2010).

Креирање дигиталних објеката за будућу дигиталну библиотеку започето је 2011. године скенирањем и графичком обрадом фондова старе и ретке грађе, конкретно два годишта *Београдских ојшћинских новина*. Такође, годишњи извештаји и друга библиотечка архивска документа добила су у овом периоду свој дигитални облик. Дигитална БГБ доступна је корисницима од августа 2012. године на страни <dilbra.bgb.rs>. Исте године формирано је Одељење за дигиталну библиотеку. Први дигитални објекти били су поред поменутих, одабрани наслови серијских публикација из фонда периодике, старости око сто

година, чији су уредници били Бранислав Нушић и Јанко Веселиновић, као и репринт издања значајних наслова књига из завичајног фонда. У програму је формирано више колекција („Београд на Балкану”, „Светски рат 1914–1918”, „Београд у сећањима”, „Стари Београд”, „Новине и магазини...”) како би корисници лакше проналазили дигиталне објекте. Метаподаци за опис свих дигиталних објеката наведени су у Dublin Core стандарду, на више језика. Претраживање текстова дигиталне библиотке омогућено је применом OCR технологије (Ахмић 2014: 45)

Библиотека града Београда пројектне активности наставила је кроз пројекат *AccessIT Plus* који је реализован у периоду 2011–2013. године, а партнери на пројекту биле су библиотеке из Хрватске, Босне и Херцеговине и Албаније, и то: Градска библиотека из Ријеке, Народна и Универзитетска библиотека из Бањалуке, Народна и Универзитетска библиотека из Тузле и Градска библиотека из Скадра (Библиотека града Београда, 2024). Овај пројекат је обезбедио јединствени пакет обуке и усавршавања за оспособљавање за дигитализацију фондова библиотека, архива и музеја. Смернице за дигитализацију и обуку за реализацију пројекта припремили су стручњаци из PSNC, институције која је иза себе имала деценију успешног предвођења и координирања рада на дигитализацији фондова пољских библиотека. Процедуре су усклађене са ISO стандардима као и праксом сличних пројеката из области дигитализације библиотечке грађе. Како би курсеви били доступни најширој стручној јавности преведени су на српски језик и обезбеђена је њихова доступност на платформи *Moodle* и на серверу електронске учионице Народне библиотеке Србије. Први курс „Дигитални репозиторијуми за мале баштинске институције” намењен је свима који желе да се баве дигитализацијом и најједноставан начин објашњава све кораке које је потребно предузети да би се једна колекција нашла у дигиталном облику. Други курс „Сарадња са Еуропеаном” је пак за оне који се дигитализацијом баве дуже времена и желе да омогуће доступност дигитализованог садржаја своје институције кроз Еуропеану.

Током 2013. године у дигиталну библиотеку унесено је 486 дигиталних објеката. Грађу чине пет наслова серијских публикација (*Нова искра*, *Београдске оштинске новине* и три наслова идентичног имена – *Звезда*, али различита и по времену настанка и по уређивачкој политици), три монографске публикације и извештаји о раду Библиотеке града Београда у периоду 1929–2010.

Године 2014. у Завичајном одељењу одржано је више састанака радне групе за дигитализацију фондова Библиотеке града Београда на којима је одлучено да се посебна пажња посвети монографијама о Београду. Скениран материјал

обрађује се у Adobe PhotoShop-у, Adobe InDesign-у и ради се оптичко препознавање текста (OCR) у Adobe Acrobat-у. Бележи се раст интересовања за дигиталне садржаје, при чему је Дигитална БГБ у 2015. години имала 450.000 посета, а само публикација *Београд у прошлости и садашњости* читана је више од 1.000 пута.

Путем пројекта из 2016. године *Унапређење инфраструктуре Дигиталне Библиотеке града Београда* који је подржало Министарство културе и информисања Републике Србије, значајно је унапређена инфраструктура Дигиталне БГБ наравном: 1. првог професионалног скенера за дигитализовање грађе „zeta” фирме *Zeutschel* за скенирање „одозго” грађе великих формата, као и грађе која је у физички лошем стању попут повеза периодике (скенер који омогућава рад са заштићеном и физички дотрајалом грађом димензија до 480x360mm); 2. уређаја за чување података QNAP TVS-1271U-RP – систем за дуготрајно чување дигиталних мастер копија (NAS – Network Attached Storage); 3. графичке радне станице за обраду дигиталних мастер копија и припрему копија за манипулацију и екрански приказ. Настављен је процес дигитализовања грађе, а акценат дигитализације и даље је на монографијама из Завичајног одељења. Претежна тема колекције је живот у Београду, његова историја, култура, урбанизам, финансије, јубилеји знаменитих Београђана и догађаја који су обележили живот нашег града. Монографске публикације су распоређене у посебне колекције: *Стари Београд*; *Београд у сећањима*; *Београдски јубилеји*; *Београд на Балкану* и *Београд кроз дигитализацију*. До краја 2016. дигитализовано је 659 публикација, само у тој години 27 публикација и рукописа и четири наслова серијске грађе на укупно 3531 страна. Од 17. августа 2012. забележено је 648280 дигиталних посетилаца, а у 2016. 173437 посетилаца, што је у просеку 475 дневно, односно по један посетилац на свака три минута.

Библиотека је формирала и нову збирку, дигиталну колекцију докумената са културно-образовних програма одржаних у Библиотеци града Београда, захваљујући учешћу у међународном пројекту *LoCloud*. Корисницима је на овај начин доступан својеврсни архив предавања, разговора, трибина, пројеката, манифестација, изложби, конференција за новинаре, концерата, значајних датума из историје Библиотеке града Београда (Библиотека града Београда, Дигитална колекција докумената са културно-образовних програма, 2024).

Године 2017. уследио је пројекат који је подржало Министарство културе и информисања РС *Унапређење инфраструктуре Дигиталне Библиотеке града Београда* увођењем дигитализације публикација великог формата, уз помоћ кога је набављен скенер *Bookeye 4 V2 Kiosk* немачке компаније *Image Access*, чиме је омогућено квалитетно скенирање и дигитализација грађе А2+

формата. У оквиру пројекта, дигитализовано је и постављено на Дигиталну БГБ првих пет годишта (1926–1930) периодичне публикације *Недељне илустрације*. Укупно је скенирано, обрађено и на сајт постављено 3.356 страна. У овој години дигитализовано је 15 јединица грађе посвећене Београду обима од 4.722 странице, између осталог: ретке монографије посвећене изградњи Моста краља Александра I и Сеизмолошком заводу (1940), као и монографије: *Фототипографски* (1936); *Четири века Светислава Шумаревића* (1938); *Четири века српског клуба Јунославије* (1913–1938) из 1939. године; *Зборник социјалистичких занатских предузећа Београда и Земуна* (1945–1955); *Двадесет година годишњица Београдске Загране* (1882–1907) из 1907. Осим монографских, дигитализована су и два годишта листа *Змај* штампана у Пешти 1867. и 1868. године, пет годишта новина *Недељне илустрације* (1926–1930), као и две јединице грађе из Збирке планова Београда. Дигитализовано је 1.022 фотографије са културно-образовних програма БГБ, које су уз метаподатке истих смештене на *LoCloud* сервису (Библиотека града Београда дигитална колекција докумената са културно-образовних програма, 2024). Током 2017. Дигитална БГБ имала је 239.474 посета, што је у просеку 665 посета дневно. Број прегледа Дигиталне БГБ у 2018. години је 657.772, а укупан број прегледа од почетка рада Дигиталне БГБ (2012–2018) је 1.638.656 (Библиотека града Београда, *Извештај о раду за 2018. годину*).

Година 2019. остаје упамћена по најзначајнијој активности у вези са дигиталном библиотеком, а то је прелазак на нову дигиталну платформу – *Рескарта* (*ResCarta*). Извршено је постављање комплетне постојеће дигитализоване грађе (оне која се налазила на старој платформи) на нову Дигиталну БГБ, којој се приступа преко веб-сајта Библиотеке и директно преко веб-сајта *Дигитална Библиотека града Београда*. Стара дигитална платформа је сачувана за интерно коришћење запослених (Библиотека града Београда, *dLibra*, 2024). Ради континуитета, извршено је „преусмеравање” „старог” интернет имена „*dlibra.bgb.rs*” на „*digitalna.bgb.rs*”. Посебан стручни тим извршио је допуну метаподатака постављених објеката. Нова платформа нуди све функционалности које поседују најсавременије светске платформе за чување и презентовање дигиталних колекција.

За формирање функционалне дигиталне библиотеке неопходно је обезбедити адекватне алате помоћу којих се дигитализована грађа припрема и обрађује за приказ (унос метаподатака у стандарду за дигитализовану грађу, оптичко препознавање карактера за претрагу у тексту, корекција текста, креирање колекција, дељење метаподатака, веб-приказ). За сваку од наведених

компонената постоји одговарајући софтвер који употпуњује процес припреме дигитализоване грађе. *ResCarta Toolkit 2* обједињује све неопходне алате за ефикасну и брзу припрему функционалне дигиталне библиотеке. Инсталација сета алата је једноставна, као и рад у њима (Вукајловић и др. 2021: 10). Нова платформа *ResCarta* постала је доступна корисницима на сајту Библиотеке града Београда 15. јануара 2020.

Дигиталну БГБ посетило је током 2020. године 10.390 корисника и остварено је 45.092 приказа страница. Истовремено, доступна је и стара платформа *dLibra Дијигитална БГБ* у којој има укупно 683 дигиталних публикација, од чега је 516 серијских публикација и 163 монографских публикација и друге библиотечке грађе. Библиотечка грађа одређена за дигитализацију обрађује се у Photoshop-у и InDesign-у, направљена три PDF-а: за штампу, за веб-страницу (обичан и OCR). Скенирање грађе се изводи на скенеру *BookEye4*.

Следећи значајан корак је уследио 2021. у виду израда апликације за повезивање дигиталних библиотека са библиотечко-информационим системом БИСИС 5 у циљу ефикасног иновативног представљања културног наслеђа. У оквиру пројекта развијена су два софтвера: за приказ дигиталних извора у БИСИС 5 е-каталогу и за пренос метаподатака из БИСИС-а 5 у дигиталне библиотеке. Током ове године Дигиталној БГБ додата је колекција старих разгледница о Београду, као и пет бројева *Недељних илустрација*, часописа из 1931.

На крају 2022. Дигитална БГБ броји 677 наслова књига, периодике и старих географских карата који се чувају у Одељењу посебних фондова. Сва грађа је текстуално претражива и доступна у пуном тексту. Дигитална библиотека обogaћена је са пет старих и ретких књига на страним језицима које су проглашене културним добром од изузетног значаја и спадају у највреднију грађу из фонда Библиотеке града Београда. Такође, постављено је деветнаест дигитализованих изложби које су настале у продукцији Библиотеке у периоду од 2004. до 2022, а посвећене су најзначајнијим српским писцима и догађајима. У току 2022. године посетило ју је 7.490 појединачних корисника уз 25.998 приказа страница.

Године 2023. Библиотека града Београда на конкурс за суфинансирање и финансирање пројеката у области дигитализације културног наслеђа у Републици Србији у добила је 1400000 динара за реализацију пројекта *Унапређење софтвера за дигитализацију ResCarta за подришку и публикаовања дијигиталних објеката на порталу Европеана*.

На Дигиталну БГБ постављено је десет монографија у новој колекцији „Београд за туристе – водичи и албуми”, укупно 853 странице. Реч је о водичима

кроз српску престоницу који су настајали од 1896, па све до седамдесетих година 20. века. Заступљена су издања Општине града Београда, али и приватних предузетника. Интересовање путника за престоницу Краљевине Србије, потом нове Краљевине Југославије, гарантовало је разноврсност издавачких приступа али и значајне тираже ових публикација. Ова колекција је постављена крајем јуна 2023. Поред наречених монографија постављено је и *Четвороје-ванђеље* (1552), тротомна издања *Знамениџи Срби 19. века* и *Хроника Земуна*, те осамнаест изложби и изложбених каталога насталих у продукцији Библиотеке града Београда.

4.2. Промоција Дигиталне Библиотеке града Београда у оквиру Европеана

Европеана је европска дигитална библиотека, музеј и архив. То је највећи паневропски пројекат који представља преко 58 милиона дигитализованих објеката (EUROPEANA 2024). Потребно је истаћи да она на свом порталу не чува дигитализовану грађу, већ само умањени приказ грађе, метаподатке и линк ка оригиналном дигиталном објекту на дигиталном порталу институције која је власник тог објекта. Настала је 2008. године из пројекта *Европске библиотеке* (*The European Library – TEL*), једног од најзначајнијих европских пројеката за националне библиотеке, покренут 2001. као портал за дигиталне збирке и обједињени каталог националних библиотека Европе (Петровић, Домазет 2020: 77). Европеана је пројекат који је покренуо тим стручњака у Националној библиотеци Холандије, а који реализује EDL Фондација и има за циљ да се подстакне дигитализација европске културне и научне баштине, да се обезбеди приступ европском културном и научном наслеђу кроз међуресорски портал, да се подстичу иницијативе заједничке понуде већ постојећих дигиталних садржаја (Ињац 2008: 109).

Europeana Awareness је трогодишњи пројекат који је водила Фондација Европеана, који је окупио 48 партнера из 29 земаља Европе. Библиотека града Београда као једини партнер из Србије сарађивала је на реализацији два од укупно шест радних пакета пројекта, који се реализовао од почетка 2012. до краја 2014. године (EUROPEANA Awareness, 2024).

Пројекат је имао за циљ промоцију портала Европеана политичарима, тј. свим онима који утичу на креирање политике да користе ресурсе и подигну свест о томе да је културно наслеђе често покретач економског развоја и да промовише пренос знања; најширем кругу корисника за најразличитије личне потребе, укључујући њихове хобије, истраживање, генеалогiju, туризам и

развој друштвених мрежа; подстицање сарадње четири кључна сектора која тренутно нису довољно искоришћена од стране Европеана: јавне библиотеке, архиви, емитери и корисници производа насталих на основу отворених културних програма (програмери, истраживачи, активисти и др.); поставку нових облика дистрибуције садржаја Европеане сектору туризма; охрабривање институција да се прикључе Еуропани и да искористе постојеће механизме за решавање питања ауторских права (Библиотеке града Београда, *Извештај о раду за 2015. годину*).

Најважнија активност у којој је учествовала Библиотека града Београда у оквиру пројекта јесте реализација догађаја *Мобилизација сећања*. Реч је о акцији прикупљања меморабилија (предмета, фотографија, писама, дописница, ратних дневника, одликовања) и прича (породичних сећања) из периода Првог светског рата. У акцији је учествовало преко осамдесет грађана. У Библиотеку је пристигло око четиресто предмета која су на лицу места стручњаци фотографисали или скенирали и тако допунили и обогатили јединствени електронски Европеанин архив посвећен Великом рату – „Европеана 1914–1918.” на којем се налазе забележене породичне историје житеља из осамнаест европских земаља („Europeana 1914–1918”, 2024).

4.3. Колекције Дијигиталне Библиотеке града Београда

Прикупљање грађе за Библиотеку града Београда започето је далеке 1929. године, када је приспела и прва стара и ретка књига. Данас, девет деценија после прве принове старе и ретке књиге, Библиотека располаже фондом од изузетног и великог значаја, који броји 1110 наслова српских књига штампаних пре 1867. и 91 наслов стране књиге штампане у XVII, XVIII и у првој половини XIX века. Фонд старе и ретке књиге Библиотеке града Београда један је од највећих и највреднијих фондова овог типа у Србији.

Од 2012. године уз подршку Министарства културе кроз пет пројеката рестаурирана је и конзервирана готово сва највреднија грађа овог Фонда – 45 наслова културних добара од изузетног и великог значаја, међу која спадају: *Минеј њразнични (Саборник)*, Венеција, 1536–1538; *Четвороројеванђеље*, Београд, 1552, издање Радише Дмитровића и Тројана Гундулића, Београд, 1552; *Della historia di Corfu Descritta da Andrea Marmora*, Венеција: Presso il Curti, 1672; *Auf genehmgehaltenes Gutachten und Veranlassung der Kön. Engell. Medicinischen Gesellschaft in Londen Durch, Нирнберг: Johann Zieger, 1686.* и др. Такође је рестаурирана и картографска збирка од XVI до XIX века коју чини 31 карта (Библиотека града Београда, Пројекти, 2024). Овај фонд је основа из које се,

највећим делом, црпи грађа за Дигиталну БГБ, која тренутно броји 730 дигиталних објеката смештених у шест колекција:

1. завичајна колекција – библиотечка грађа посвећена Београду (149 примерака);
2. картографска грађа – Београд и Југоисточна Европа на старим географским каратама XVI-XIX века (13 примерка);
3. изложбе Библиотеке града Београда – колекцију изложби чине документарно-информативне изложбе о еминентним личностима из српске културе, те изложба о оснивању и историјату Библиотеке града Београда: *Данило Киш, Момо Кайор, Васко Поја, Јован Јовановић Змај, Душан Радовић, Бора Станковић, Јован Стјерија Појовић, Борислав Пекић, Десанка Максимовић, Бранко Ћопић, Милорад Павић, У социјално-политичким борбама – женски политички и феминистички контрајавности (1920–1941), Бранко Миљковић, Владан Десница, Исидора Секулић, Драгољуб Јовановић*, те изложба *Оснивање Библиотеке града Београда, Периодика – часописи, новине и групе серијске публикације XIX и XX века* – (505 примерака);
4. разгледнице – београдске разгледнице (23 примерка);
5. стара и ретка библиотечка грађа – културна добра од изузетног и великог значаја, штампана до 1800, односно 1867. године (10 примерака).

Сва грађа је текстуално претражива и доступна у пуном тексту. У 2023. посетило ју је 6790 појединачних корисника уз 25845 приказа страница.

4.4. Претраживање Дигиталне Библиотеке града Београда

За приказ дигиталних колекција и објеката користи се ResCarta веб-апликација. Доступне су странице са приказом колекција, приказом појединачних објеката са функцијом селекције према метаподацима и појединачних колекција и потколекција, једноставно претраживање, приказ резултата претраге и преглед дигиталног објекта. Претрага је могућа по аутору, наслову, издавачу, месту издања, години, месецу или дану издавања, типу ресурса (текст, слика, карта, комбинација ресурса), језику, предметној одредници, типу грађе (новине, књиге, слике, разгледнице, мапе, каталози). Када се кликне за изабрану публикацију, постоји и опис грађе, као и други библиографски подаци који могу и да се штампају.

Једноставно претраживање омогућава претрагу целог текста у свим доступним дигиталним објектима за унете појмове за претрагу. Објекти који садрже један погодак или више њих наведени су у резултатима претраживања и

ранжирани према релевантности у складу са терминима за претрагу. Могуће је користити и логичке операторе приликом претраге, односно претрагу на основу близине термина, користећи једну од опција: „AND” (захтева да су сви унети термини за претрагу присутни у запису), „OR” (проналази објекте који садрже најмање један унети термини за претрагу), „NOT” (проналази објекте који истовремено укључују први и искључују други термин за претрагу), „NEAR” (проналази записе у којима су упитни термини удаљени за највише пет речи).

Резултати претраживања приказују се редом према укупном броју погодака, односно укупном броју појмова на страници у сваком документу, упоређењу са осталим објектима у збирци, а прво се приказује објект са највећим бројем погодака. Укупан број резултата претраге приказан је на врху добијених резултата, заједно са терминима за претрагу. Страница *Прејлед* приказује изабране дигиталне материјале, а помоћу навигације по страници и алата за преглед доступне су опције за навигацију и преглед објеката. Ако слика садржи текст, помоћу алатке за исецање текста „Select”, изабрани део текста се копира у текстуалном формату. Изабрани текст појављује се у дијалошком оквиру за текст, који се даље може копирати помоћу команди за копирање.

Последњих година дигитални садржаји водећих светских библиотеке приказују се у IIIF стандарду (Букајловић и др. 2021: 23) У ResCarta веб-апликацију интегрисан је IIIF стандард са додатним прегледачем дигиталних објеката Mirador који се налази на страници *IIIF Прејлед*. Имплементацијом овог стандарда Дигитална БГБ омогућава упоредни преглед више дигиталних објеката из различитих дигиталних колекција на једном прегледачу.

4.5. Популарисање Дигиталне Библиотеке Рада Београда

Постоји неопходност популарисања дигиталних библиотека и указивање на предности њиховог коришћења. Могући начини су ширење информација о дигиталним библиотечким колекцијама путем медија, презентацијама на сајмовима књига, путем друштвених мрежа и информативном делатношћу у просторијама самих библиотека.

Наслеђе на додир је иновативна метода презентација и промоција највреднијег културног наслеђа из колекције Дигиталне БГБ путем презентационог киоска – интерактивног екрана на додир. У оквиру пројекта *Иновативна презентација и промоција највреднијег културног наслеђа из колекције Дигиталне БГБ* уз подршку Министарства културе и информисања 2018. године купљен је презентациони киоск са великим екраном на додир. У посебно набављеном

софтверу израђена је презентација 58 највреднијих монографских и серијских публикација из Дигиталне БГБ за промовисање на киоску. Уређај је постављен у Одељењу за рад са корисницима Библиотеке града Београда. Овакав вид презентације културног наслеђа изазвао је велико интересовање грађана и низ позитивних реакција

Дигитална БГБ је 2020. године уврштена у портал *Дигитална солидарност* Канцеларије за ИТ и еУправу Владе Републике Србије који је активиран за време пандемије КОВИД-19, с циљем да се на једном месту објаве све информације о бесплатним платформама за учење на даљину, рад од куће, као и о бесплатним књигама, курсевима, музици, филмовима и другим едукативним и забавним садржајима.

На званичном сајту и друштвеним мрежама Библиотеке града Београда континуирано се објављују постови у вези са дигиталним ресурсима. Од 28. маја 2021. доступна је Фејсбук и Инстаграм страница *Илустрирана историја Београда* која редовно доноси занимљивости и новости у вези са Дигиталном БГБ.

Београдско четвороројеванђеље које се чува у Завичајном одељењу Библиотеке града Београда прва је књига штампана у Београду српскословенским језиком, црквеном ћирилицом 1552. године, која садржи 150 листова димензија 19x27 цм у тврдом коричном повезу састављеном од комбинације коже и дрвета димензија 20x28x6. Поводом обележавања 470. рођендана *Београдско четвороројеванђеља*, од 4. августа до 3. септембра 2022. године, у посебној витрини за излагање старе и ретке библиотечке грађе био је изложен његов рестауриран и конзервиран примерак. Тим истим поводом снимљен је и филм о овој старој и реткој књизи, израђен на позив Уније библиотека Кине и земаља Централне и Источне Европе. Филм је снимљен у оквиру пројекта *Јединствена колекција у мојој библиотеци* и њиме се *Београдско четвороројеванђеље* промовише и на међународном нивоу (Библиотека града Београда, *Извештај о раду за 2022. годину*).

Да би популарисала своје библиотечке колекције, укључујући и Дигиталну БГБ, направљен је серијал Јутјуб снимака на којима библиотекари говоре о библиотечким збиркама (YouTube, *Драгоцености Библиотеке града Београда*, 2024).

5. ЗАКЉУЧАК

Доступност дигитализоване грађе несумњиво је већа у односу на традиционалну грађу. Преношењем највреднијих делова фонда у дигитални облик обезбеђује се трајнија заштита највреднијих делова књижног фонда, једнака

доступност информација за све и лакша дистрибуција грађе. Поред повећања доступности, постављање дигитализоване грађе јавних библиотека на интернету утиче на промоцију богатства културне баштине и на пораст круга корисника библиотеке. Библиотека града Београда помно прати технолошки развој и труди се да иде у корак с њим, играјући тако кључну улогу у креирању услова за обезбеђивање приступа вредним информацијама и ресурсима у дигиталном формату и ефикасно испуњавање информационо-културолошке мисије. Дигитализацији као сложенем послу у Библиотеци града Београда приступа се студиозно и организовано, како би низ различитих активности као што су реформатирање у дигитални облик, обрада дигиталне грађе, стандардизовано представљање у базама, обезбеђивање приступа документима, њихова заштита, смештај и дугорочно чување, текао континуирано и неометано, формирајући дигиталну колекцију која испуњава истанчане захтеве савремених библиотечких корисника.

ЛИТЕРАТУРА

- Ахмић 2014: З. Ахмић, Дигитализација у библиотекама, у: С. Јанчић (уред.), *Дигиталне колекције у библиотекама Србије: зборник радова*. Београд – Нови Сад: Заједница матичних библиотека Србије – Градска библиотека, 45–49.
- Библиотека града Београда, *Акџии. Извештаји о раду*, преузето 15. априла 2024: <<https://bgb.rs/o-nama>>.
- Библиотека града Београда, *Дигитална колекција докумената са културно-образовних пројеката*, преузето 5. априла 2024: <<https://bgb.loccloudhosting.net/>>.
- Библиотека града Београда, *Годишњи извештаји*, преузето 20. априла 2024: <<http://dlibra2.bgb.rs/dlibra/sresults?action=SearchSimilarAction&eid=1107>>.
- Библиотека града Београда, *dLibra Digital Library*, преузето 21. априла 2024: <<http://dlibra2.bgb.rs/dlibra/collectiondescription?dirids=7>>.
- Библиотека града Београда, *Пројекти*, преузето 25. априла 2024: <<https://bgb.rs/projekti>>.
- Вукајловић и др. 2021: А. Вукајлић, М. Јовановић, А. Сагић, Скуп алата за креирање дигиталне библиотеке – ResCarta Toolkit, Београд: *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства*, бр. 63(1), 9–26, преузето 11. априла 2024: <<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2021.63.1.1>>.
- Дигитална Библиотека града Београда. *Колекције* (2024), преузето 10. априла 2024: <<https://digitalna.bgb.rs/jsp/RcWebBrowseCollections.jsp>>.
- Драгоцености Библиотеке града Београда*, 2020: <https://www.youtube.com/watch?v=r4_hNlahRrU&list=PLo0yQoHjra59chTFv3bm2aK9GorbUMsH&index=6>.
- Ђукић 2010: П. Ђукић, Дигитализујем, дакле постојим, Чачак: *Глас библиотеке: часопис за савремено библиотекарство*, бр. 17, 31–37.

- EUROPEANA (2024), преузето 3. априла 2024: <<https://www.europeana.eu/en>>.
- EUROPEANA Pro. Awareness (2024), преузето, 3. априла 2024: <<https://pro.europeana.eu/project/europeana-awareness>>.
- Закон о библиотечко-информационој делатности, у: *Службени гласник РС*, бр. 52/11 и 78/2021.
- Закон о култури (2016), у: *Службени гласник РС*, бр. 72/2009, 13/2016, 30/2016 – исправке.
- Закон о културном наслеђу, у: *Службени гласник РС*, бр. 129/202.
- Закон о културним добрима, у: *Службени гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011 – др. закони, 99/2011 – др. закон, 6/2020 – др. закон и 35/2021 – др. закон.
- Закон о старој и реткој библиотечној грађи, у: *Службени гласник РС*, бр. 52/11.
- Ињац 2009: В. Ињац, Европска библиотека и Народна библиотека Србије, у: А. Вранеш, Љ. Марковић (уред.), *Међународна научна конференција Електронска библиотека: зборник радова*. Београд: Филолошки факултет.
- Ињац, Вукотић 2010: В. Ињац, Б. Вукотић, Уводна реч приређивача, у: *Култура*, бр. 129, 11–14.
- International Federation of Library Associations and Institutions & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (IFLA/UNESCO) (2022), *The 2022 IFLA-UNESCO Public Library Manifesto at a Glance*, преузето 1. априла 2024: <<https://repository.ifla.org/items/cec5f4a0-d7d5-4f06-ba6e-cd8924b5b048>>.
- International Federation of Library Associations and Institutions & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (IFLA/UNESCO) (2010), *Manifesto for Digital Libraries*, преузето 3. априла 2024: <<https://www.ifla.org/publications/ifla-unesco-manifesto-for-digital-libraries/>>.
- Министарство културе Републике Србије (2024), *Извештај о његовој политици и програму дигитализације библиотеке у Србији*, преузето 10. априла 2024: <<https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/6148/Извештај%20план%20библиотека%20ФИНАЛ.pdf>>.
- Министарство културе Републике Србије, *Стратегијски приоритети развоја културе*, преузето 10. априла 2024: <<https://kultura.gov.rs/extfile/sr/6132/Strate%C5%A1ki%20prioriteti%20razvoja%20kulture.pdf>>.
- Министарство културе Републике Србије (2017), *Смернице за дигитализацију културног наслеђа у Републици Србији*, преузето 9. априла 2024: <<https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/205/smernice-za-digitalizaciju-kulturnog-nasledja-u-republici-srbiji.pdf>>.
- Poznan Supercomputing and Networking Center (PSNC): <<https://www.psnc.pl/>>.
- Петровић, Домазет 2020: Н. Петровић, Т. Домазет, Од Европске библиотеке (TEL) до агрегатора за Европеану, у: В. Стојменовић (уред.), *Сарадња и партнерства: креирање нове заједничке визије за библиотеке: зборник радова / XIV Стручно-научни скуп БИБЛИОНЕТ 2020*. Београд – Врање: Заједница матичних библиотека Србије – Јавна библиотека „Бора Станковић”.

- Правилник о ближим условима и начину коришћења старе и ретке библиотечке грађе, у: *Службени гласник РС*, бр. 22/13.
- Правилник о ближим условима за дигитализацију библиотечко-информационе грађе и извора, у: *Службени гласник РС*, бр. 102/17.
- Правилник о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа, у: *Службени гласник РС*, бр. 76/18.
- Правилник о мерама техничке заштите старе и ретке библиотечке грађе, у: *Службени гласник РС*, бр. 22/13.
- Правилник о садржини и начину вођења регистра категорисане старе и ретке библиотечке грађе, у: *Службени гласник РС*, бр. 22/13.
- Републички завод за статистику Србије, *Статистички календар Републике Србије 2023*, преузето 1. априла 2024: <<https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G202317016.pdf>>.
- Решење о одређивању библиотека које обављају послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе, у: *Службени гласник РС*, бр. 14/13.
- Софронијевић, Марковић 2023: А. Софронијевић, С. М. Марковић, *Ка дијигиталној библиотеци: примери најбоље праксе и практичан приступ*. Љиг – Сомбор: Интернет клуб – Педагошки факултет.
- Судимац, Рудић 2019: Т. Судмац, Г. Рудић, Дигитализација културне баштине у јавним библиотекама централне Србије – стање и перспективе, Нови Сад: *Култура пописа: часопис за истраживање демократске политичке културе*, VI (40), 445–458: <<https://kpolisa.com/index.php/kp/article/view/545>>.
- Трифунковић 2007: Б. Трифунковић, Дигитализација завичајне грађе у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис” у Чачку: дигитализација *Чачанског гласа* (1932–1935), Чачак: *Глас библиотеке*, бр. 14, 28–29.
- Шарић, Дуновић 2018: М. Шарић, Т. Дуновић и др., Прилагођавање народних библиотека изазовима данашњице, Источно Сарајево: *Библиотекарство Српске*, год. VII, бр. 7, 107–122.
- Шуваковић 2010: Ш. З. Шуваковић, Дигитализација у библиотекама, у: С. Јанчић (уред.), *Дијигиталне колекције у библиотекама Србије: зборник радова*. Београд – Нови Сад: Заједница матичних библиотека Србије – Градска библиотека.

Violeta M. Dorđević

THE DIGITAL BELGRADE CITY LIBRARY

Summary

This research tackles the digitization in libraries. Firstly, the paper analyzes the concept of digitization and the legislative framework of the digitization process as well as information materials. Next, it gives an overview of the state of digital public libraries in Serbia. In addition, the chronology of the Belgrade City Library digital development is listed, along with the projects that significantly helped and accelerated it. Finally, Belgrade City Library digital collections, search models, and different models for library digital resources promoting are presented in this research. The digitization process began in the late 20th and early 21st century inch by inch. It has, however, accelerated and expanded in the last two decades playing a key role in the transformation of libraries worldwide. This has been providing those libraries with the opportunity to expand the availability of their resources and services, as well as to make themselves responsive to the needs of modern users. Digitization enables libraries to provide advanced services, preserve cultural heritage, and support continuous learning and research in the digital age. As the development of digital collections in libraries has become one of the most important directions in modern librarianship, Belgrade City Library, keeping up with modern trends, has been continuously developing and enriching its digital collection. This shows its awareness of the necessity of library collections being presented in digital form.

Keywords: digitization, public libraries, digital libraries, projects, digital collections

Датум пријема: 26. 7. 2024. – Датум прихватања: 15. 8. 2024.